

УДК 947.084.5

Олександра Дубасенюк,

Житомирський державний університет

**ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ВЧИТЕЛЯ ДЛЯ РОБОТИ У ПОЛІЕТНІЧНОМУ ПРОСТОРІ
(З УЧНІВСЬКОЮ ПОЛЬСЬКОЮ
ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЮ МЕНШИНОЮ)**

У статті визначені особливості й основні тенденції професійної підготовки вчителя в умовах полікультурності на Волині у ретроспективному та сучасному контекстах.

Житомирщина як середовище компактного проживання поляків (і деяких інших етнічних меншин) накопичила певний досвід полі культурного виховання школярів і у зв'язку з останнім професійної діяльності вчителя у поліетнічному освітньому середовищі. В області відкрито ряд класів з поглибленим вивченням польської мови, серед них загальноосвітні школи № 36, 17, 18 34, гуманітарна гімназія № 4 міста Житомира, загальноосвітні школи у Довбиші, Коростені, Баранівці та інших, де польська мова вивчається впродовж останніх 10 років. Отож, нагальною стає проблема аналізу феномена поліетнічності у контексті підготовки вчителя для роботи з учнівською польською меншиною. Причому слід враховувати, що за останнє десятиріччя українське вчительство пережило значну психологічну перебудову, пов'язану з новою соціально-політичною ситуацією в Україні. Розбудова української держави потребує переосмислення мети навчально-виховної діяльності педагога, її провідних теоретико-методологічних принципів, змісту, форм, організації та критеріїв ефективності.

У Законі України "Про освіту" зазначається, що педагогічною діяльністю можуть займатися особи з високими моральними якостями, які мають відповідну освіту, професійно-педагогічну підготовку і досконало володіють методами інтеркультурного виховання. Нині виникли відповідні передумови професійної підготовки вчителя для роботи у поліетнічному просторі. Розширюються наукові та освітні контакти українських педагогів та вчених, проводяться науково-практичні конференції, семінари, зустрічі, на яких обговорюються важливі проблеми поліетнічності. Створено Спільку вчителів польської мови, підписано Договір між Урядом України та Урядом Республіки Польщі про співробітництво в сфері науки і техніки (1993 р), який передбачає виконання спільних дослідницьких проєктів, обмін їх результатами, створення спільних наукових центрів та творчих колективів.

У підготовці вчителя чільне місце посідає проблема громадянського виховання й освіти [1, 2]. Одним з принципів громадянської освіти є полікультурність, що означає "наповненість громадянської освіти ідеєю

© Дубасенюк О., 2004

універсальності прав людини, а також ідеєю полікультурного розмаїття України, Європи, світу, правової рівності національних культур; виховання особистості на засадах міжетнічної толерантності, поваги до представників інших культур, насамперед в учнівському середовищі; практичну реалізацію прав представників української нації, інших етнічних спільнот на розвиток і збереження своєї мови, культурної самобутності в контексті формування української політичної нації" [2: 4-6]

Крім того, "Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті" передбачає органічне поєднання класичної спадщини минулого та сучасних досягнень наукової думки, взаємозв'язок із здобутками вітчизняної педагогічної науки та врахування етносоціальної своєрідності регіонів, їх історії, культури, тобто вивчення регіонального компоненту змісту системи освіти. Актуальність дослідження також зумовлена соціальними запитами суспільства до ефективного використання історико-культурного потенціалу поляків, які проживали та проживають на території історичної Волині. Науковий інтерес становить проблема розвитку польського шкільництва та вивчення особливостей педагогічної діяльності польських педагогів, просвітителів, професійної підготовки вчительських кадрів.

Високі вимоги до особистості й діяльності вчителя в умовах полікультурності об'єктивно відображають психологічну сутність його діяльності як інтегральної і соціально значущої у суспільстві. Сучасний вчитель повинен виступати свідомим суб'єктом педагогічного процесу й активним діячем наукового й соціального прогресу. Вирішального значення ці положення набувають нині, коли відбувається перехід від тоталітарного до демократичного суспільства. Проте трансформація упереджених стереотипів мислення і соціальної поведінки, що діяли десятиріччями, не спричиняє одразу виникнення нової гуманної інтеркультурної системи освіти.

Здавна школа розглядалася як найважливіший соціальний інститут, який інтеріоризує та екстеріоризує суспільне життя. З одного боку, навіть у школі під впливом негативних соціально-економічних чинників мають місце прояви національного нігілізму, політизації, з другого, – саме школа, учитель прагнуть закласти основи культури міжетнічного спілкування, залучити до історико-культурних національних традицій, розвинути таланти, задатки, інтереси своїх вихованців.

До основних проблем інтеркультурного виховання слід віднести: аморфність, етнонаціональне нівелювання педагогічних цілей і завдань, безсистемність, стихійність, знеособленість навчально-виховного процесу.

У нових соціально-економічних умовах істотно зростає роль регіонального компоненту освіти і відповідно – діяльності педагога загальноосвітньої школи в роботі з учнівською польською молоддю. Від учителя

вимагається глибоке розуміння сучасних реалій життя, і як наслідок, переосмислення мети, функцій поліетнічної роботи. Навчально-виховний процес у поліетнічному середовищі – це досить складна інтерпретація його діяльності, в якій постають різні проблеми виховання особистості на засадах міжетнічної толерантності, які створюють необхідні умови для співробітництва й активної діяльності всіх суб'єктів виховного процесу, значно посилюючи його ефективність.

У теорії професійної виховної діяльності ця проблема є однією з найактуальніших, оскільки саме в процесі виховання зароджується й інтенсивно відбувається винятково важливий процес формування культури міжнаціонального спілкування, її духовної самосвідомості. Полікультурність як принцип професійно-педагогічної підготовки вчителя є необхідною умовою повноти й цілісності цього процесу.

Особливого значення дана проблема набуває у зв'язку з організацією шкіл нового типу, відкриття у школах, гімназіях спеціалізованих класів з поглибленим вивченням польської мови, введенням факультативів польської мови не тільки у загальноосвітніх закладах, але й на історичному та філологічному факультетах Житомирського педуніверситету, введення нової спеціальності "Українська мова і література та польська мова" з 2003/2004 навчального року у Житомирському педуніверситеті і крім цього, розглядається можливість відкриття українсько-польського колегіуму, коледжів, спеціалізованих навчальних закладів та ін. За цих умов дещо змінюється статус вчителя, який повинен у своїй діяльності поєднувати функції вчителя-предметника, соціального педагога, наставника-консультанта, порадирика.

Важливу роль у комплексі наукових і практичних проблем, відіграють останні україно-польські угоди, що мають створити належні передумови щодо професійної підготовки майбутніх фахівців нової генерації педагогів, спроможних розв'язувати сучасні полікультурні завдання Волинського регіону у сфері виховання й освіти підростаючого покоління.

Таким чином, творче розв'язання завдань морального, інтелектуального, трудового, професійного виховання потребує від учителя постійного вдосконалення своєї професійної і соціально-педагогічної підготовки. Успішне розв'язання цих завдань неможливе без глибокого знання психологічної структури, змісту педагогічної та професійної діяльності і вимог суспільства до особистості вчителя з врахуванням особливостей вивчення етносоціальної своєрідності регіонального компоненту.

Отже, перед психолого-педагогічною наукою постає ряд проблем, які вимагають всебічного аналізу й дослідження. Серед них:

- вивчення вітчизняного досвіду щодо професійної підготовки вчителя, зокрема в умовах полікультурності;
- дослідження внеску відомих польських та вітчизняних педагогів і громадських діячів у розробку теоретичних основ професійної пе-

дагогіки;

- виявлення історико-педагогічних засад розвитку польського шкільництва на Волині та створення моделей освіти для етнонаціональних меншин у поліетнічному просторі;
- аналіз деяких тенденцій розвитку педагогічної освіти у Польщі і в Україні;
- вивчення результатів сучасних досліджень польських науковців щодо підвищення рівня педагогічної освіти;
- вивчення можливостей використання прогресивних ідей підготовки вчителя у Польщі у системі педагогічної освіти в Україні.

Професійна підготовка вчителя в нових умовах поліетнічного простору на Житомирщині має враховувати особливості вітчизняної української системи педагогічної освіти, її історичні, теоретичні та методичні засади; історію розвитку різних моделей освіти для етнонаціональних меншин на Волині; загальні тенденції у педагогічній освіті Республіки Польща. Тому дослідження здійснювалося у декількох площинах: у контексті вивчення історико-педагогічних засад створення моделей освіти для етнонаціональних меншин у поліетнічному просторі; у контексті загального вивчення теоретико-методологічних засад розвитку вітчизняної професійної педагогічної діяльності; у контексті виявлення провідних тенденцій процесу розвитку педагогічної освіти у незалежній Польщі.

Науковому розв'язанню проблеми вдосконалення професійної педагогічної діяльності сприяв аналіз літератури з історії розвитку педагогічної освіти в Україні, зокрема, творчого доробку педагогів братських шкіл, Острозької школи-академії, Києво-Могилянської академії, визначних учнівських просвітителів: С. Калиновського, М. Козачинського, І. Максимовича, Г. Сковороди, Б.Д. Грінченка, М.С. Грушевського, М.П. Драгоманова, О.В. Духновича, М.І. Костомарова, І.П. Котляревського, П.О. Куліша, І.І. Огієнка, С.Ф. Русової, К.Д. Ушинського, в наш час – А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського.

Дослідження проблеми професійної діяльності педагога вимагало звернення до наукових праць у галузі психології, педагогічної психології, загальної, вікової, соціальної психології, педагогічної психології. Серед них: дослідження особистості в процесі діяльності (Б.Г. Ананьєв, М.О. Бернштейн, Л.С. Виготський, О.Р. Лурія, С.Л. Рубінштейн), діяльнісного підходу (П.Я. Гальперін, О.В. Запорожець, Д.Б. Ельконін, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов та ін.). Аналіз педагогічної діяльності вчителя також ґрунтувався на основних положеннях психології праці вчителя (Ф.Н. Гоноболін, А.О. Деркач, Н.В. Кузьміна, В.Ф. Моргун, Д.Ф. Ніколенко, В.А. Семиченко, А.І. Щербаков, Т.С. Яценко), концепції педагогічної майстерності (І.А. Зязюн, І.Ф. Кривоніс, В.О. Сластьонін, Л.І. Рувінський, Н.М. Тарасевич), провідних ідей загальнопе-

дагогічної підготовки вчителя-вихователя (О.А. Абдулліна, С.У. Гончаренко, М.Б. Євтух, Н.В. Кичук, В.А. Козаков, Б.С. Кобзар, О.Г. Мороз, І.Є. Синиця, Л.Ф. Спірін).

Розробляючи теоретико-методологічні аспекти визначеної проблеми, ми враховували наукові праці, спрямовані на вивчення основ національного виховання (З.В. Васильцова, В.Г. Кузь, Ю.Д. Руденко, З.О. Сергійчук, М.Г. Стельмахович, Б.М. Ступарик), оскільки вчитель є носієм національно-культурних традицій свого народу.

Незважаючи на значну кількість опублікованих праць, проблему продуктивної інтеркультурної виховної діяльності учителя в умовах поліетнічного середовища не можна вважати достатньо вивченою. Навпаки, накопичені знання й факти зумовлюють необхідність подальшого ґрунтового аналізу й узагальнення, розв'язання завдань, поставлених педагогічною практикою. Зокрема, слабкою залишається методологічна база теорії професійної виховної діяльності, не визначені підходи до розуміння особливостей педагогічного процесу з урахуванням соціально-економічних чинників сучасного суспільства та умов полікультурності. Недостатньо досліджені історико-педагогічні передумови, тенденції та особливості професійної підготовки вчителя в умовах полікультурності.

Не дістала належного теоретичного осмислення багатюща педагогічна практика, залишаються розрізненими порівняльні дослідження окремих напрямів педагогічної діяльності вчителів-професіоналів, що не дає можливості скласти цілісну наукову картину полікультурного феномену. Зміна соціальних і моральних орієнтирів у нових соціально-економічних умовах, поряд з іншими факторами привела до недооцінки, а часом і заперечення частиною педагогів значення виховного процесу і врахування принципу полікультурності в роботі з учнівською молоддю.

Важливе значення, як вже відзначалося, в нашому науковому пошуку мав принцип історизму – загальнометодологічний принцип пізнання, який виступив як спосіб вивчення педагогічних явищ у динаміці. Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дозволив простежити окремі етапи історичної еволюції обраної теми дослідження. Нами виявлено, що в історії розвитку професійної педагогічної освіти та польського шкільництва найбільш значущим став період XVIII – початок XX століття. Дослідження проблеми професійної підготовки вчителя для роботи у поліетнічному просторі вимагає вивчення особливостей розвитку польського шкільництва на Волині. У цьому напрямку доцентом Н.А.Сейко проведено ґрунтовне дослідження історико-педагогічних засад створення моделей освіти для етнонаціональних меншин у поліетнічному організмі. Нею виділено ряд етапів розвитку польського шкільництва на Волині, визначено суб'єкти освіти, її характер, зв'язок цього соціального інституту з іншими [3]. Аналізуючи передісторію становлення польського шкільництва на Волині у другій половині XVIII ст.,

Сейко Н.А. розглядає особливості єзуїтської системи навчання і виховання, яка перейняла основні елементи та принципи навчання середньовічної школи [3:17]. Дослідниця насамперед виділяє такі передумови як висока організація шкільної справи, вміло поставлена педагогічна техніка, серйозний підхід до добору вчительських кадрів, доцільне використання позанавчальних форм організації виховання. Духовні особи як вчителі намагалися виховати в учнів організованість, дисциплінованість, послух, відданість вірі. Зазначено, що католицькі колегиї на той час набули чималого організаційного та педагогічного досвіду [3:19], проте їх діяльність була жорстко централізованою і регламентувалася орденом ієзуїтів. Тобто освіта фактично була складовою інституту релігії, що визначало її мету та зміст. У той час існував лише Інститут приватного вчителства для потреб заможної частини польської шляхти, переважно для виховання й освіти дівчат.

Далі польське шкільництво на Волині розвивалося у межах Російської імперії, значною подією у цей період було відкриття Кременецького (Волинського) ліцею. Нами вивчено та проаналізовано вплив відомих польських просвітителів на становлення польського шкільництва на Волині. Особливу роль у цьому процесі у XIX столітті відіграли такі просвітителі як Тадеуш Чацький, Юзеф Крашевський, Алойзи Фелінський. Зокрема, Тадеуш Чацький енергійно й активно працював на ниві освіти у Волинській, Подільській, Київській та інших губерніях. Сучасники характеризували його як людину знамениту, поважну, авторитетну, надзвичайно освічену, безмежно віддану освітній справі, яка зробила вагомий внесок у розвиток освіти на Волині. В його плани входило заснування якомога більшої кількості приходських шкіл, повітових училищ, підбір здібних учителів, відновлення жіночих училищ, створення гімназії на Волині та університету. Він був одним з активних організаторів відкриття гімназії у м. Кременці. Тадеуш Чацький вже в ті часи велике значення приділяв ролі вчителя у справі освіти, його енциклопедичній підготовці. У дослідженні Коляденко С.М. відзначається високий рівень організації навчання у Кременецькому ліцеї, яке здійснювалося під керівництвом Т. Чацького. Як викладачі в ліцеї виступали: професори, асистенти, священик, ксьондз, бібліотекар. Підбором педагогічних кадрів на перших порах займався відомий польський громадський діяч Г. Коллонтай. "До кандидатури викладача висувався ряд вимог, – зауважує сучасний дослідник. – А саме: вчитель повинен був володіти достатньо високим обсягом знань, мати науковий ступінь доктора або, ... магістра, бути людиною високої моральності. Г. Коллонтай персонально для кожного викладача склав поради стосовно викладання того чи іншого предмета." [4:32]. Вже у Кременецькій гімназії здійснювався серйозний підхід до підбору педагогічних кадрів. Фундаментальні дисципліни в гімназії викладалися старшими викладачами, прикладні – молодшими

вчителями. В Уставі гімназії відзначалися обов'язки старших та молодших учителів [4: 107-109]. Крім того, перед викладачами ставилися вимоги щодо написання і видання своїх підручників. Чимало з них займалися науковою або літературною діяльністю, прагнули підтримувати високий науковий рівень викладання, знайомилися з досягненнями тогочасної науки.

З метою вдосконалення методики викладання різних предметів Т. Чацьким було створено три методичні відділи: літературний, моральний, природничий. На засіданнях відділу обговорювалися звіти, екзамнування кандидатів для стажування за кордоном, затвердження програм публічних зібрань, читання наукової літератури тощо. Вихованці гімназії здобували всебічну підготовку, освіту й виховання. Впродовж 10 років у гімназії викладались природознавство, польська, російська, французька, грецька, латинська мови, архітектура, креслення, політична економія, топографія, музика, фехтування, плавання. За програмою та змістом освіти гімназія прирівнювалася до Віленського університету. Т. Чацький, при сприянні прогресивних педагогів, постійно запроваджував у навчально-виховний процес демократичні ідеї. У гімназії діяли учнівський суд, різноманітні гуртки, "Молодіжне товариство доброчинності Волинської гімназії", "Товариство вдосконалення в акторстві і ораторстві".

У 1807 році при Кременецькій гімназії була заснована учительська семінарія, яка мала на меті підготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів відповідно до вимог того часу.

Великий внесок у розвиток освіти Волинського краю зробив Ю.І. Крашевський, який був двічі обраний куратором Житомирської чоловічої гімназії. Він брав участь в атестації викладачів, займався питаннями методики викладання окремих навчальних предметів, допомагав педколективу в оновленні змісту освіти, поповнював фонди бібліотеки гімназії, яка стала однією з найкращих на Волині. Він вів велику просвітницьку роботу, активно займався доброчинністю у галузі освіти.

Цікаві матеріали щодо проекту жіночої учительської гімназії знаходимо у дослідженні Л.М. Єршової, присвяченому розвитку жіночої освіти на Волині (кінець XVIII – початок XX століття). Дослідниця відзначає, що цей проект за одними джерелами був запропонований Гуго Коллонтаєм, за іншими джерелами – це була ідея Т. Чацького. За задумом останнього дівоча семінарія або школа гувернанток, спочатку була розрахована на 24 кандидатки з незаможних сімей, які висувалися маршалками шляхти; потім планувалося відкрити ще й пансіон для 30 дочок обивателів. У гімназії передбачався шестирічний курс навчання з викладанням близько двадцяти предметів: польської, італійської, французької, німецької мов, історії, фізики, хімії, права та інших предметів. За життя Т.Чацького цей заклад так і не почав діяти. Проте важливим

вже є те, що його існування на Волині стало вважатися необхідним [5: 27-28]. Значний внесок у розбудову польського шкільництва у цей період зробили А. Чарторийський, граф Ілінський, Ю. Поляновська та інші.

Дослідниця Єршова Л.М. [5] проаналізувала стан жіночої освіти, роль педагогічних кадрів на Волині та їх внесок у розвиток полікультурності в Україні у XIX ст. щодо жіночої професійної педагогічної освіти. У цьому дослідженні також аналізується стан жіночої професійної освіти на Волині, у тому числі при сприянні відомих польських просвітителів та громадських діячів. У кінці XVIII ст. з метою підготовки учительських кадрів для жіночих навчальних закладів було засновано мережу приватних жіночих пансіонів. Пізніше (з 1834 р.) випускницям жіночих середньоосвітніх навчальних закладів стали присвоювати звання домашніх наставниць. На початку XX ст. волинські жінки могли здобувати спеціальну педагогічну освіту, зокрема, у педагогічних класах при жіночих гімназіях. Наприклад, у Житомирській гімназії функціонували історичний, історико-природничий, словесний та математичний відділи [5:119-120].

Як раніше, так і зараз існує проблема забезпечення навчальних закладів кваліфікованими педагогічними кадрами. У XIX столітті місцеве католицьке духовенство ставало і організаторами, і вчителями польських початкових шкіл. Частково дана проблема вирішувалася за допомогою вчительських курсів у м. Житомирі, Корці, Звягелі. Ці курси випустили близько 200 вчителів для губернії. 15 вересня 1918 року у м. Житомирі було відкрито вчительську католицьку семінарію, яка проіснувала до 1920 року.

У дослідженні Н.А. Сейко [3] відзначається, що на Волині на початку XX століття дотримувалися певних положень про взаємовідносини польських освітніх інституцій із загальнодержавними, про зміст освіти у польських школах. Стисло ці положення зводяться до наступного: школа і суспільство мають бути взаємопов'язані з точки зору того, що школи надають можливість певній особі виконувати свої соціальні функції (відповідно до рівня освіти). Поза цим держава повинна виконувати функцію нагляду за змістом освіти і контролю за діяльністю польських навчальних закладів.

1. Органи державної влади можуть контролювати і визначати лише базові програми; все інше належить до прерогативи органів самоуправління, місцевої влади і приватних осіб (залежно від типу навчального закладу).

2. Початкові школи можуть засновуватися самоуправлінськими організаціями, окремими суспільними угрупованнями, приватними особами. Крім базової державної програми, місцеві органи управління освітою можуть визначити інші предмети для вивчення у школах. Можуть

також засновуватися початкові школи із спрямуваннями: сільськогосподарським, промисловим, торгівельним, технічним тощо.

3. Програма для середніх шкіл не може бути обов'язковою для недержавної школи; держава може контролювати ці програми з метою перевірки їх відповідності соціальним запитам суспільства.

4. Кожен з ВНЗ може визнавати чи не визнавати диплом недержавної середньої школи. Якщо ВНЗ не визнає диплому, мають бути призначені вступні іспити.

5. Середні професійні навчальні заклади (вчительські семінарії, школи фельдшерів, бухгалтерів, економістів, агрономів тощо), що видають дипломи державного зразка, мають дотримуватися базового мінімуму у програмі з додаванням фахових предметів.

6. Вищі школи, що видають диплом державного зразка, мають використовувати тільки державні програми.

Проблема підготовки педагогічних кадрів знайшла своє відображення в роботах сучасних польських науковців С. Балея, Й.Вл. Давіда, Г. Ровіда, Т. Голувко, С. Гессена, Г. Квятковської, В. Наврочинського, С. Добровольського, В. Суходольського, В. Оконя, С. Шумана та ін. В їх роботах підкреслено, що творення сучасної системи педагогічної освіти має ґрунтуватися на національних освітніх і виховних традиціях, їх збереженні і примноженні з одночасним врахуванням кращих досягнень педагогіки інших держав. Цікавим є дослідження Іоланти Шемпрух [6], яка проаналізувала тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918-1999 рр.). У розбудові польської системи педагогічної освіти використовувалися прогресивні ідеї західноєвропейської і світової педагогічної теорії та практики, науковий доробок вітчизняних науковців і освітніх діячів. Доведено, що еволюція системи освіти у Польщі відбувалася під впливом поєднання культурно-національних традицій і складного комплексу внутрішніх і зовнішніх суспільно-політичних та соціально-економічних чинників. Вона показала, що трансформація суспільного устрою у Польщі потребує суттєвих змін у системі навчання і виховання молоді. Останнє, у свою чергу, вимагає переорієнтації системи педагогічної освіти, яка має міждисциплінарний статус і охоплює пласт складних і різноманітних проблем.

До провідних тенденцій у педагогічній освіті віднесено: структурну гармонізацію; соціально-культурну актуалізацію та рівневі піднесення; ґрунтовне нормативно-правове забезпечення функціонування закладів педагогічної освіти; зміну суспільного статусу вчителя; зміну цілей навчання і виховного ідеалу під впливом суспільно-політичних та економічних змін, що відповідно призводить до змін цілей та змісту педагогічної освіти. Останні передбачають посилення впливу досягнень людознавчих наук, застосування у педагогічній праці доробку кібернетичних наук, особливо технізації та комп'ютеризації; врахування у підгото-

вці вчителів альтернативної гуманістичної педагогіки, перехід до інноваційних пошуків, інтеграцію педагогічних знань зі спеціальними та посилення зв'язку теорії та практики; зростання автономності навчальних закладів у сфері формування навчальних планів і програм, відхід від уніфікації навчального процесу.

Новацка Уршула проаналізувала організацію педагогічної практики студентів математично-природничого відділу вищої педагогічної школи України і Польщі [7]. Здійснено порівняльний аналіз практичної підготовки майбутніх учителів Польщі та України. Доведено, що в Україні більша увага приділяється реалізації пізнавальної функції педагогічної практики шляхом введення дослідницьких задач у змісті практики та застосування студентами набутих теоретичних знань у практичній діяльності. У Польщі зусилля концентруються переважно на дидактичному змісті педагогічних практик, які забезпечують набуття студентами основних професійних навичок. Розроблено критерії ефективності практичної підготовки студентів: рівень мотивації до професійної діяльності вчителя; осмислення її необхідності і важливості; дієвість теоретичних психолого-педагогічних знань студентів та їх готовність до здійснення гуманістичної педагогічної діяльності. Розроблена системна модель організації педагогічної практики, яка вміщує такі підсистеми: керівництво практикою, теоретична підготовка, інформації, планування і управління засобами, необхідними для забезпечення процесу практики; контролю та опіки за проходженням практики. Розроблено науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення рівня ефективності педагогічної практики майбутніх учителів.

Дані рекомендації можуть бути використані при підготовці вчителя для роботи з майбутніми педагогами у соціоетнічному середовищі.

У Житомирському державному університеті з позиції системного підходу розроблено концепцію професійної виховної діяльності педагога загальноосвітньої і професійної школи [8, 9], яка може бути використана при підготовці майбутніх учителів для роботи у поліетнічному середовищі. Дана концепція відображає чотири підпростори: структурний, праксиологічний (процесуальний) і аксіологічний, технологічний. Структурний підпростір включає такі елементи, як мету, суб'єкт, предмет, засоби педагогічної діяльності у поліетнічному просторі. Праксиологічний – охоплює наступні етапи цієї діяльності: діагностичний, проектувально-цільовий, організаційний, стимулюючо-спонукальний, контрольно-оцінний. Аксіологічний – вміщує сукупність інтегральних якостей педагога – професіоналізм особистості і професіоналізм діяльності, що виступають показником особистісно-діяльнісної та інтеркультурної сутності його діяльності. Технологічний передбачає розробку системної організації педагогічної підготовки вчителя. Дана концепція стала базою для вироблення стратегії і тактики організації допрофесійної й про-

фесійної підготовки майбутніх педагогів, а також основою вдосконалення майстерності вчителів у сфері полікультурного виховання учнівської молоді.

Таким чином, на основі ретроспективного аналізу можна виділити ряд періодів з відповідними тенденціями.

I період (XVIII – початок XIX ст.) характеризується усвідомленням етносоціального компоненту освіти та важливості професійної підготовки вчителя, появою окремих навчальних закладів, в яких серед інших національних меншин навчалися учні польської національності. У цей період спеціальна педагогічна освіта тільки зароджувалася.

II період (кінець XIX – поч.XX ст.) характеризується нерівномірним розвитком регіонального компоненту і, зокрема, польського шкільництва, розвитком окремих типів педагогічних закладів, в яких поєднувалася спеціальна і педагогічна підготовка вчителів.

III період XX ст. (1939 – 1990 рр.) характеризується розвитком професійної педагогічної освіти і водночас посиленням централізованого управління, заідеологізованістю, уніфікацією цілей, змісту, форм та методів педагогічної освіти, національним нівелюванням тобто ігноруванням національних особливостей, формуванням феномену "радянської людини".

IV період (1990 роки і по теперішній час) характеризується відходом від централізації та уніфікації у сфері освіти, глибоким усвідомленням важливості етносоціального компоненту, створенням навчальних закладів для етнонаціональних меншин, осмисленням цілей, змісту, засобів українського та польського шкільництва та ролі педагогічної освіти. Останнє вимагає врахування нових парадигм, підготовки нової генерації учительських кадрів, здатних ефективно працювати в умовах сучасного соціокультурного простору.

Таким чином, майбутнім учителям під час вивчення педагогічних дисциплін у поліетнічному просторі доцільно рекомендувати: постійно працювати над підвищенням своєї етнокультурної компетенції, вчитися враховувати у навчально-виховному процесі етнопсихологічні особливості своїх вихованців; прагнути у педагогічному процесі домагатися єдності національного, патріотичного та міжетнічного виховання, утверджувати систему виховання культури міжетнічного спілкування.

Список використаних джерел та літератури

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Педагогічна газета. – 2000. - №6. – С.4-6.
2. Концепція громадянської освіти в Україні // Педагогічна газета. – 2000. - №11. – С. 4-6.
3. Сейко Н.А. Польське шкільництво на Волині-Житомирщині у XIX-першій половині XX ст. – Житомир: ЖДПУ, 2002. - 158 с.

4. Коляденко С.М. Кременецький ліцей у системі освіти Волині (XIX – 30-ті рр. ХХст.): Монографія. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 128 с.
5. Єршова Л.М. Розвиток жіночої освіти на Волині (кінець XVIII – початок ХХст.). – Дис. ...кандидата пед. наук. – Київ, 2002.
6. Шемпрух І. Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918-1999рр.). Автореф. дис. ...докт.пед.наук., – Київ, 2001. – 41 с.
7. Новацка У. Педагогічна практика майбутніх учителів математично-природничого циклу: результати експериментального дослідження // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – Київ. – 2001. – вип.IV. – С.105-110.
8. Дубасенюк О.А. Професійна виховна діяльність: досвід порівняльного дослідження. – Житомир: Житомир.держ.пед.ун-т, 2002. – 192с.
9. Дубасенюк О.А. Учитель національної школи //Становлення особистості майбутнього вчителя: Навч. метод. посібник. – Житомир: Житомир. держ. пед. ін-т, 1994. – С. 28-38

O. Dubaseniuk. Pedagogiczne przesłanki szkolenia nauczycieli dla pracy w przestrzeni polietnicznej (z uczniowską polską mniejszością narodową).

W artykule zostały ustalone szczegóły i główne tendencje szkolenia zawodowego nauczycieli w warunkach wielokulturowych na Wołyniu w kontekście retrospektywnym i współczesnym.

O. Dubaseniuk. Pedagogical Grounds of Training Teachers for the Work in the Polyethnical Surrounding (with the Polish Ethnonational Pupils' Minority).

In the article the peculiarities of the professional training of teachers in the conditions of polyculture in Volyn in the retrospective and modern contexts are clarified.